

S. RUSTAMOV
С. РУСТАМОВ

AZƏRBAYCAN
RƏQS NAVALARİ

АЗЕРБАЙДЖАНСКИЕ
ТАНЦОВАЛЬНЫЕ МЕЛОДИИ

Redaqtor: X. QAÇAR
Rəssam: S. VLASOVA
Texredaqtor: V. PETROV

M Y Q Ə D D Ə M Ə

Səjid Rystamovun jazmış olduğu hamam 30 tyrk milli rəqs melodijalar məcmuəsi hər şeydən əvvəl musiqi-etnoqrafik material və rəqs musiqisi sahəsində tyrk xalq yaradıcılığı nümunələri məcmuəsi kimi Azərnəşrin musiqi sektoruna tərəfindən nəşr edilir.

Bu yaradıcılıq bir sıra xüsusiyyətlərlə fərqlənir ki, bunlara da hamam məcmuədən istifadə edəcək şəxslər diqqət etməlidirlər.

Hamam məcmuəyə daxil olmuş melodijaların birinci və başlıca xüsusiyyəti onların əsas ritmindən ibarətdir.

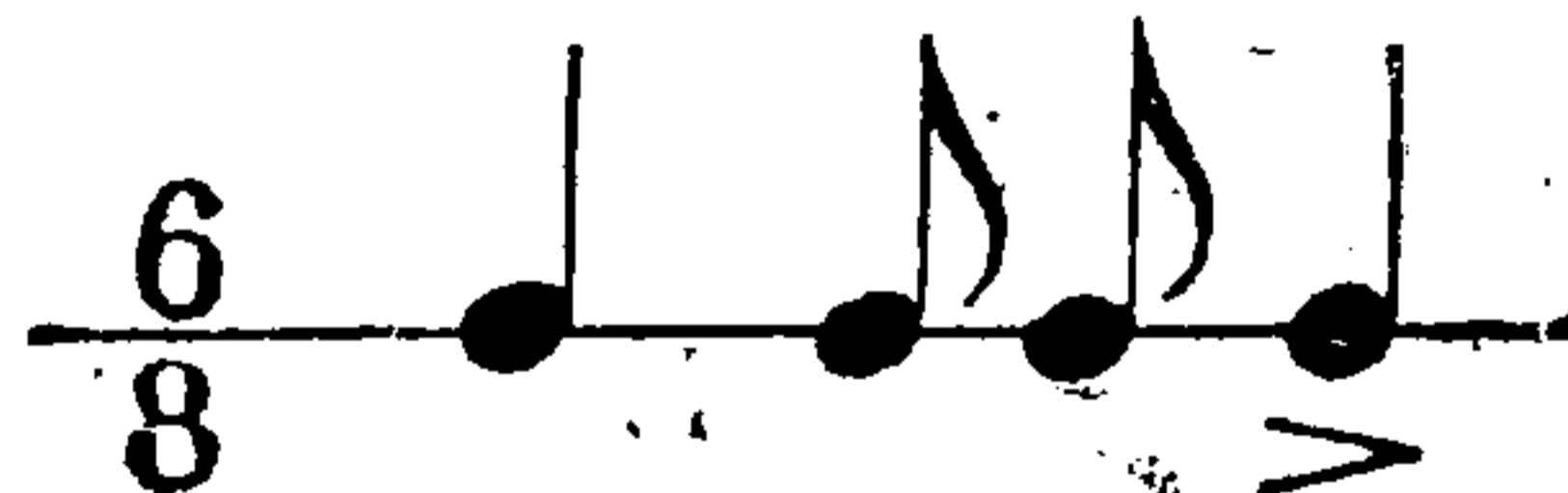
Bu əsas ritm melodijanın quruluşunda qismən əks olunur. Fəqət melodijanın ritmik surətdə müşahidə edilən zərb alətləri isə (dəf, naqara) bu ritmi daima davam etdirirlər.

Bu ritm şərq xalqları: taçik., özvəj, iran, erməni və tyrkələr kimi bir sıra xalqların rəqs musiqisində mövcuddur. Bu ritm Azərbaycan musiqisinin əsasını təşkil edərək daima və sisteməlik surətdə işlənir.

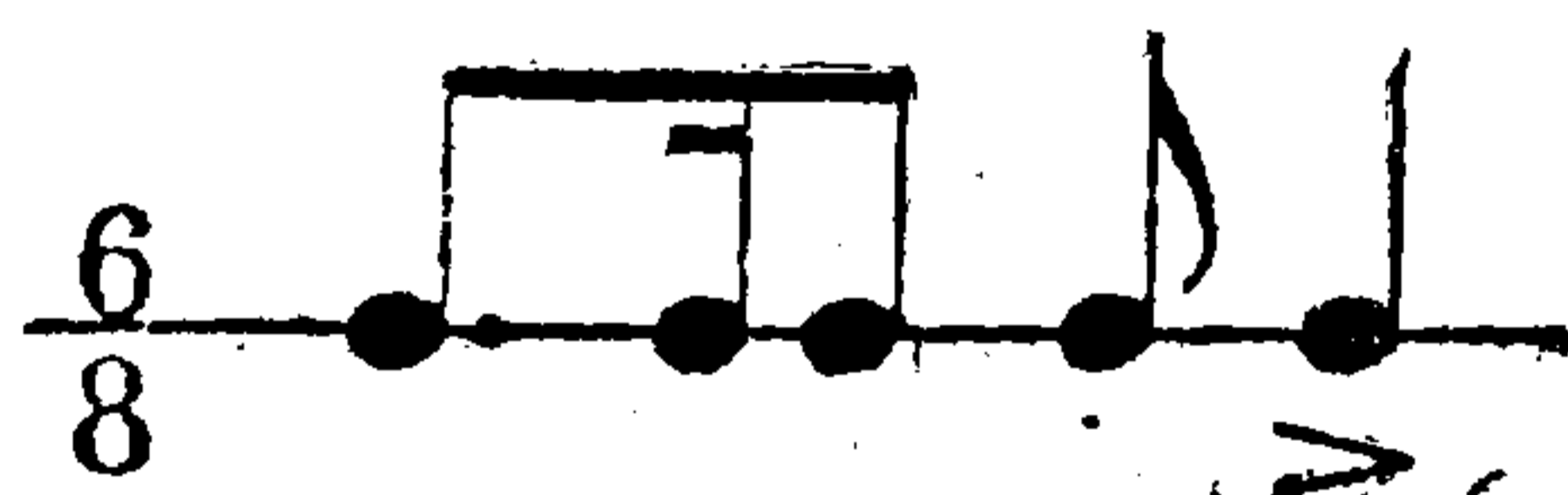
Bu, son dərəcə cətin və inkişaf etmiş ritm (taçik və qismən özvəj musiqisinin təcrübəsi göstərdiyi kimi) sadəcə iki hissəli ölçünün:

iki hissəsinin uzunluğunu artırmaqla:

və zaman keçdikdə hamam kəskin ritmik formaları almışdır.

Müxtəlif xalqların rəqs musiqisinin tədqiqi göstərir ki, bu xalqların bir qismi, məsələn Qazan tatarları bu musiqidə yalnız iki hissəli ritmi bilir. Bəziləri isə (taçik və özvəjlər) eyni rəqs melodiyası icarəsində hər iki ritmi birləşdirirlər.

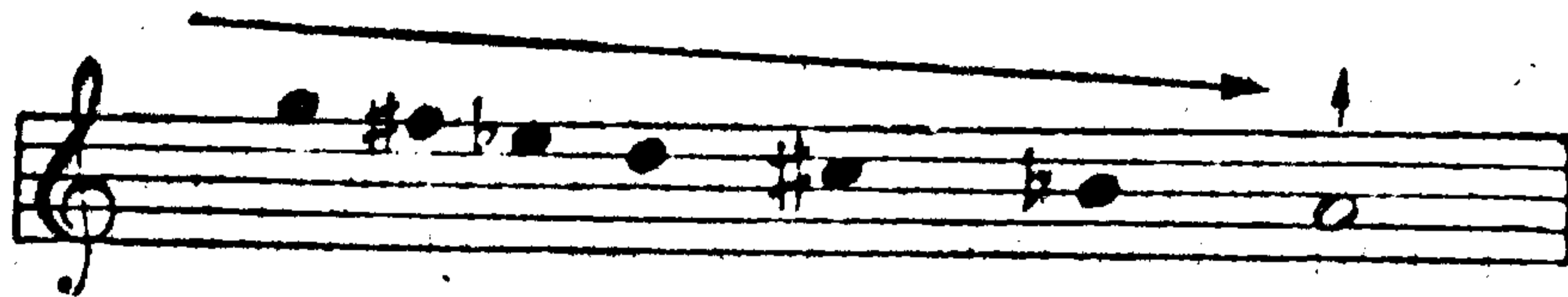
Belə ki, əvvəlcə melodijanı aqır, iki hissəli ritm ilə və rəqs sonuna doğru sürətli bir surətdə hamam ritmin üç hissəli formasını işlədirlər. Nihajət bəzi xalqlar o çümlədən Azərbaycan tyrkləri öz rəqs musiqisində yalnız üç hissəli ritmdən istifadə edir və bununla da özlərinin rəqs ritmi inkişaf sahəsində bu üç inkişaf dərəcələrindən ən yüksəkində olduqlarını isbat edirlər. Göstərilən üç hissəli ritmdən başqa Azərbaycan rəqs musiqisində daha inkişaf etmiş ayrı formullar da vardır. Onlar hər hansı bir qısa melodik ifadənin bir coq dəfə təkrar olunması ilə kifayətlənməyirlər. Onların rəqs melodijaları coq zaman bir müəkkəv quruluş halında birləşmiş bir sıra melodik elementlərdən tərtib olmuş son dərəcə müəkkəv quruluşlu formada olmaqla fərqlənirlər. Melodijaların bu qompozisiyası yeni tyrk milli rəqs musiqisi inkişafının yüksək dərəcədə olmasını da göstərir.

Azərbaycan rəqs melodijaları forma cəhətdən başqa məqam (lad) cəhətdən də inkişaf etmişdir. Bu melodijaların bulunduğu məqamların quruluşu son dərəcə

myrəkkəbdir. Burada yalnız Avropa məzərinə (əksəriyyətlə kiçik septimal) və minoruna bənzərən məqamlar deyil, daha myrəkkəb quruluşlu məqamlar vardır. Məsələ

və ja

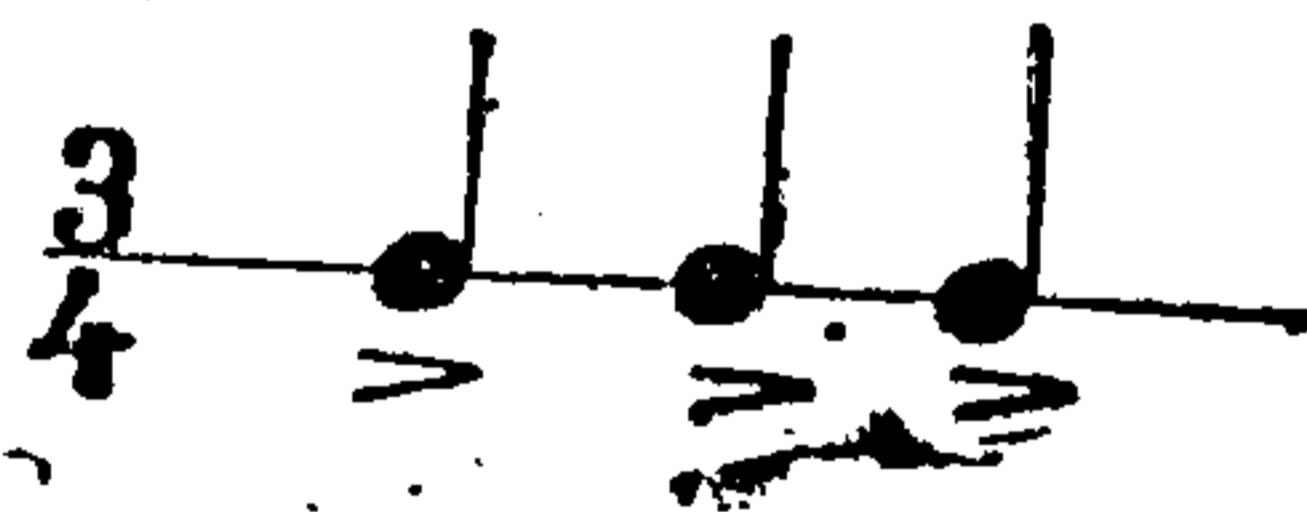

Tyrk rəqs melodiyaları bir registrdən, o biri registrə keçərək öz diapazonlarını artırmaq kimi melodiya daxilindəki mə'nidar imkanlardan da istifadə edir. Bu çihətdən də onlar jənə son dərəcə inkişaf etmiş musiqi yaradıcılıq nov'larından biri hesab edilməlidirlər.

Məşmüenin butyn melodiyalarında Səjid Rüstəmovun eyni ritmdən istifadə etməsi bu melodiyaları jeknəsəq etmir. Musiqi çihətdən zəngin istedadla malik olan bir xalq kimi Azərbaycan tyrlərinə məxsus qompozisiya və ifa texniqasının müstəsna ustalığı, onların rəqs melodiyalarına müxtəlif melodik hərəkət templəri və təəssür yüksəlişi vəqəşləyir. Tyrk rəqslərini ifa edənlərin əhvali ruhijəsindən (keçindən) asılı olaraq melodiyaların əsas hərəkəti sürətlənir, yaxud bil'əks sür'əti azalaraq dinamiqa dəyişikliyi və i. a. hasil olur. Lakin bu mə'nidar xüsusiyyətlərdən başqa tyrk rəqs melodiyası vöyük cəvliklik və ritm sərbəstliyinə malikdir. Belə ki, ritmə uydurub calan zərb alətləri, əsas ritm olan $\frac{6}{8}$ ritmini ifa etdikləri halda, melodiyalar xanədə $\frac{3}{4}$ ritmini davam etdirirlər ki, bunun nəticəsində melodiyanı ifa edən musiqi aləti ilə onu müşajət edən zərb aləti arasında ritmik qontrapunkt əmələ gəlir.

Tyrk milli rəqsi başqa xalqların rəqsi kimi hər nov' rəqslərdən ötry xarakterik olan və rəqsdə istifadə olunan bir sıra əsas rəqs hərəkətlərindən ibarətdir. Lakin bə'zi vaqt sür'ətli hərəkətli rəqsin ortasında, məsələn: haman məşmüədəki 1 №-li „Lalə“, 6 №-li „Vaqzalı“, 9-№-li „Tərəkmə“, 19-№-li „Çejranı“ və i. a. kimi rəqslərin melodiyasında birdən-birə fermatlar və aqır hərəkətlər zühur edir.

Bu jerdə əsas rol zərb alətini calan üzərinə düşür ki, bu da öz zərb alətində müxtəlif və son dərəcə myrəkkəb ritmik fiqurlar ifa edir. Bu momentlərdə zərb alətini calan (dəfci) coq həvəsə gəlmiş olursa rəqs melodiyasının völunduqu məqam üzrə oqumaqa başlayır və rəqsin gedişini daha da çanlandırır. Coq vaqt zərb alətləri calanlar rəqsin gedışı ilə həjəçanlanaraq əsas ritm olan $\frac{6}{8}$ -i daha kəskin $\frac{3}{4}$ ritmik ilə dəyişirlər.

Tyrk rəqs melodiyalarının tez-tez $\frac{6}{8}$ ritmindən $\frac{3}{4}$ ritminə keçilməsi ilə əlaqədar olaraq haman məşmüədə melodiyanın ölçüsü $\frac{6}{8} = \frac{3}{4}$ ($\frac{1}{8}$ -lərin hər iki halda bir-birinə mısavi olması şərti ilə) olaraq təhrir edilmişdir. Əks təqdirdə uc hissəli momentlərin $\frac{6}{8}$ taqtında belə jazyılması:

sinqopik hərəkət əmələ gəlməsi tə'isirini vəqəşləyir ki, bu da tyrk rəqs melodiyalarının uc hissəli hərəkətinin səlisliyini pozur.

Bu melodiya əksəriyyətlə rəqs zamanı istifadə edilmək üçün dyzəlmişdir. Ona görə melodiyanın quruluşunda daha bir xüsusiyyət vardır ki, onların sonu butyn melodiyanın jənindən təkrar olunması imkanını yaradır. Təbii ki, Səjid Rüstəmovun tə'lif etdiyi haman milli tyrk rəqs melodiyaları məşmüəsinə dair olan bu müxtəsər müqəddəmədə bu melodiyanın vödil məzmun və tarixi əhəmiyyət e'tibarilə lajqli surətdə xarakterizə edilməsi imkan xaricində qalır. Tyrk milli xalq rəqslərinin öjrənilməsi məsələsinə dair xüsusi əsər jazyılmalıdır. Lakin haman rəqslər haqqında az da olsa burada dejiñlənər bu rəqslərin və onlarınla sərbə əlaqədar olan musiqinin müstəsna bir əhəmiyyətə malik olduğunu göstərir.

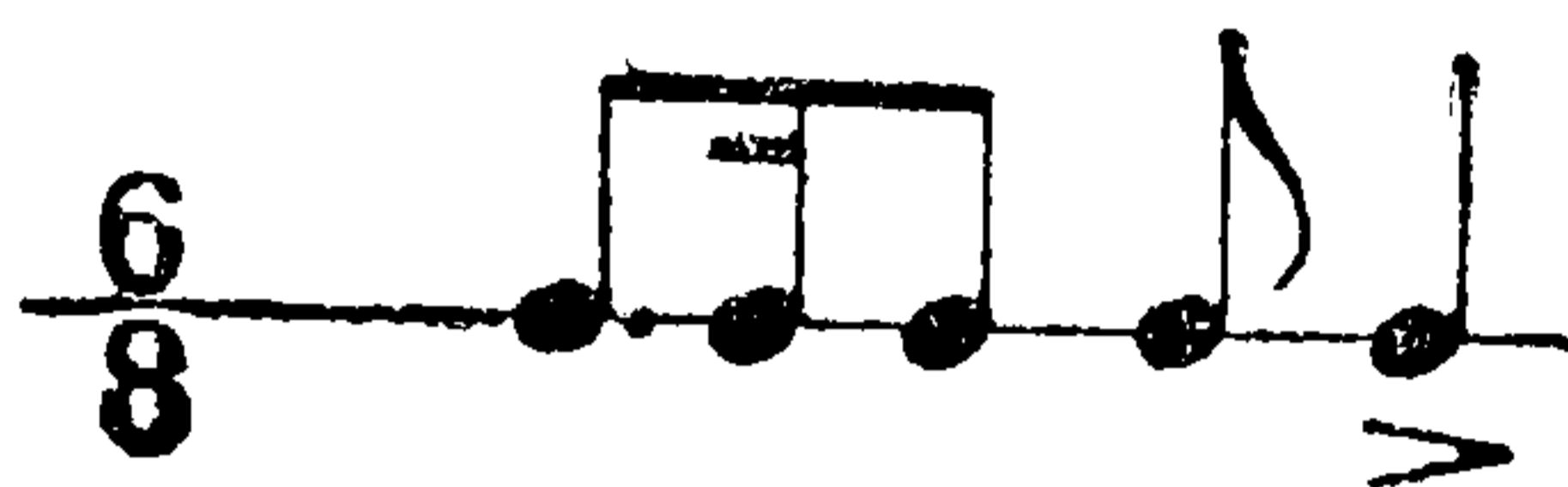
V. Beljajev

ПРЕДИСЛОВИЕ

Настоящий сборник тридцати тюркских национальных танцевальных мелодий в записи Сеида Рустамова публикуется Муз. сектором Азербайджана прежде всего в качестве музыкально-этнографического сборника, в качестве сборника образцов тюркского национального музыкального творчества в области танцевальной музыки.

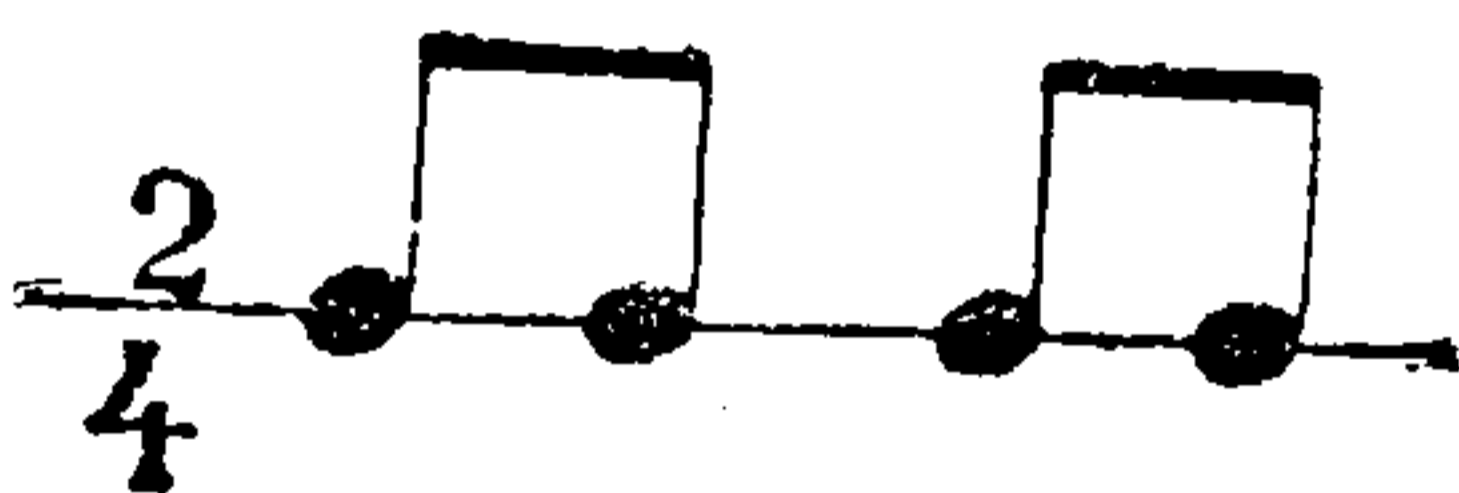
Это творчество отличается рядом особенностей, на которые необходимо обратить внимание тех, кто этим сборником будет пользоваться.

Первая и главнейшая особенность всех мелодий, вошедших в настоящий сборник, заключается в их основном ритме, частично находящем отражение в ритме самих мелодий, но обязательно и необходимо присутствующем в ритмическом сопровождении этих мелодий на ударных инструментах. Этот ритм следующий:

Он имеется в танцевальной музыке целого ряда народов советского и зарубежного Востока, как таджики, узбеки, иранцы, армяне и турки. У последних он используется постоянно и систематически.

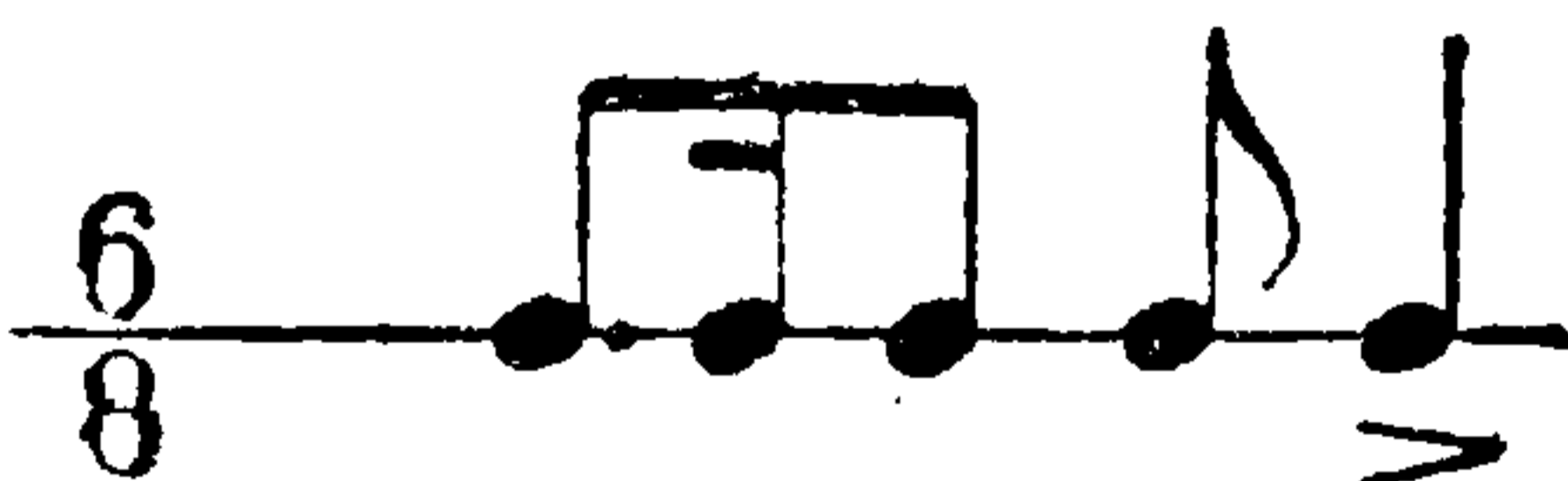
Являясь весьма трудным и развитым ритмом, этот ритм произошел, как это показывает практика таджикской и отчасти узбекской музыки, из простого двухдольного размера:

путем следующего увеличения длительности (двух длительностей) этого размера,

с течением времени принявшего остро-отчеканенный вид следующей ритмической формулы:

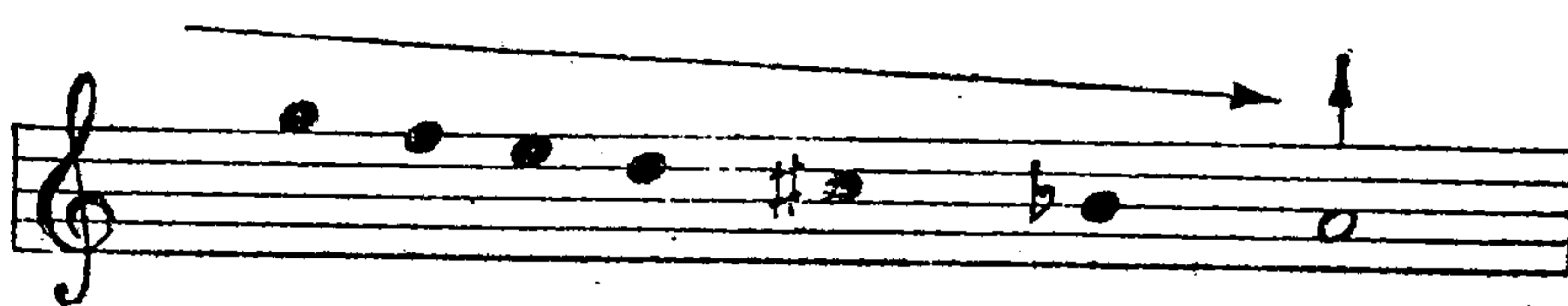

Рассматривая танцевальную музыку различных народов, мы видим, что часть этих народов, напр. казанские татары, знает в ней только двухдольный ритм; некоторые народы, как таджики и узбеки, в одной и той же танцевальной пьесе соединяют оба ритма, исполняя мелодию танца в начале в медленном движении в двухдольном ритме и к концу танца — ту же мелодию в быстром движении в трехдольном ритме описанного нами вида; наконец, некоторые народы, к числу которых принадлежат и турки, исключительно используют только трехдольный ритм в своей танцевальной музыке, доказывая тем самым, что в области развития танцевального ритма они находятся на высшей из этих трех стадий развития.

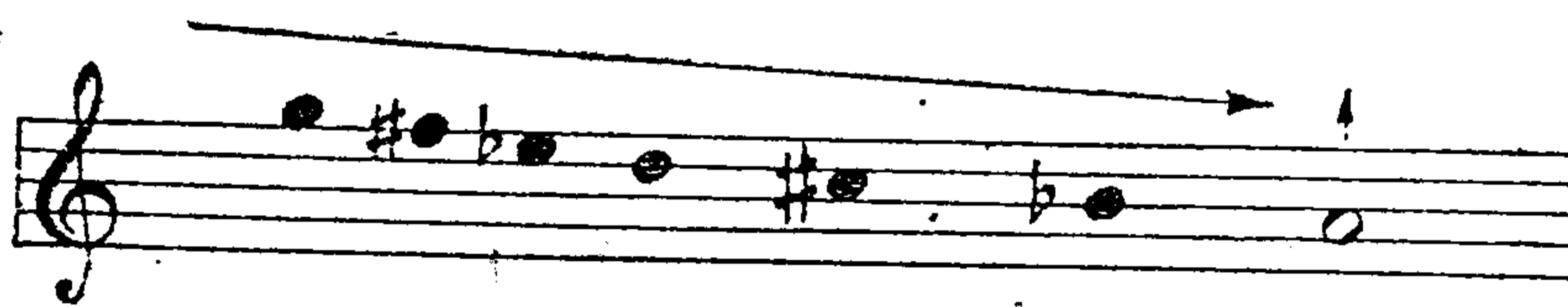
В полном соответствии с употреблением в своей танцевальной музыке развитой формулы трехдольного ритма, азербайджанские турки имеют и весьма

Развитые формы своей танцевальной музыки. Они не довольствуются многократным повторением какой-нибудь одной короткой мелодической фразы. Их танцевальные мелодии отличаются по большей части очень сложным строением формы, составленной из целого ряда мелодических элементов, соединенных в одно сложное стройное целое. Эта практика композиции мелодий опять-таки свидетельствует о высокой степени развития тюркской национальной танцевальной музыки.

Не менее, чем в отношении формы, азербайджанские танцевальные мелодии развиты и в ладовом отношении. Строение мелодических ладов, в которых сочинены эти мелодии, весьма сложное. Здесь мы находим не только лады, сходные с европейским мажором (чаще всего с малой септимой) и минором, но и лады гораздо более сложного строения, как, например, лад:

или же следующий лад:

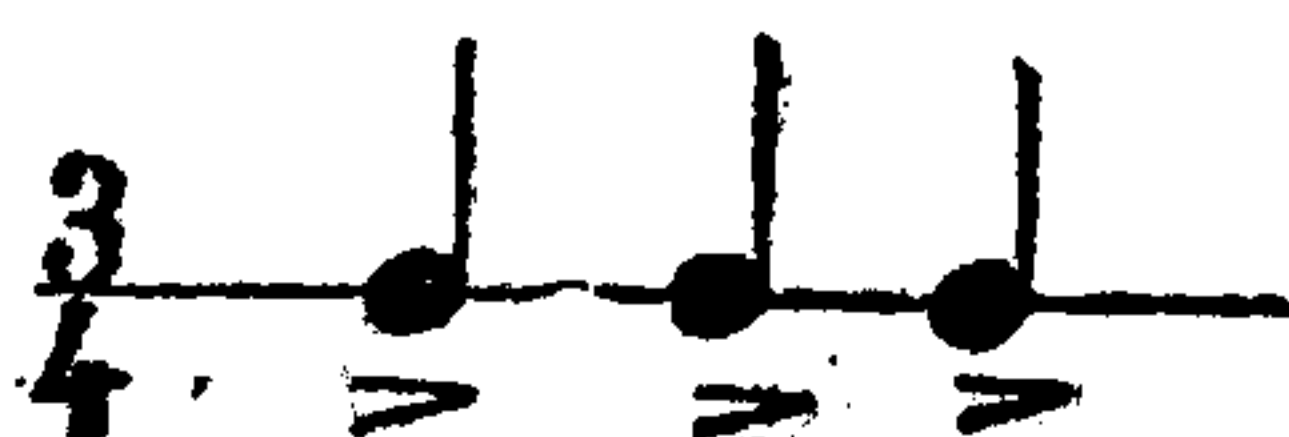

В своем развитии тюркские танцевальные мелодии используют также и выразительные возможности, представляемые им переходами из регистра в регистр внутри мелодического ряда, употреблением широких диапазонов и т. д. И в этом отношении они опять-таки должны быть причислены к весьма развитому виду музыкального творчества.

Проведение во всех мелодиях сборника Сеида Рустамова одной и той же ритмической основы не делает эти мелодии монотонными. Исключительное мастерство композиционной и исполнительской техники, свойственное тюркам, как богато одаренному в музыкальном отношении народу, сообщает их танцевальным мелодиям огромное разнообразие темпов мелодического движения и эмоционального под'ема.

В зависимости от настроения исполнителей тюркских танцев происходит ускорение или, наоборот, замедление основного движения мелодий, смена динамических оттенков и т. д., и т. д. Но и кроме этих выразительных средств исполнения, сама тюркская танцевальная мелодия отличается такой гибкостью и ритмической свободой, что при основном движении аккомпанирующих ударных инструментов в 6/8 мелодии часто получают ритмическое движение в такте в 3/4, благодаря чему между мелодией, исполняемой мелодическими инструментами и ее „аккомпаниментом“, исполняемым на ударных инструментах, создается род ритмического контрапункта.

Тюркский национальный танец, как и танцы других народов, состоит из ряда основных танцевальных движений, характерных для каждого вида танцев и используемых в нем в определенной последовательности. Но иногда в середине быстрого танца, как например, в танцах № 1 Лалэ, № 6 Вокзалы, № 9 Таракья, № 19 Джейраны и др. настоящего сборника, появляются внезапные ферматы и длинные звуки в мелодии танцев. В этих моментах остановки мелодического движения у мелодических инструментов, совпадающих, обычно, с уменьшением силы звука и замедлением движений танцоров, на первый план выступают ударные инструменты, дающие иногда чрезвычайно усложненные варианты основной ритмической формулы тюркского танца. Иногда в этих моментах имеет место импровизационное вступление голоса, использующего в своих руладах мелодические обороты основной мелодии танца. Наоборот, в местах особенно большого эмоционального под'ема и ускорения музыкального и танцевального движения ударные инструменты часто используют эффект кратковременной смены основного ритма в 6/8 на четкий ритм в 3/4.

В связи с частыми переходами танцевальных тюркских мелодий от движения в такте 6/8 к движению в такте 3/4 при равенстве восьмушек обоих тактов в записи этих мелодий в настоящем сборнике применен принцип двойного обозначения такта 6/8 (3/4) в виду того, что такой способ правописания трехдольных моментов в такте в 6/8:

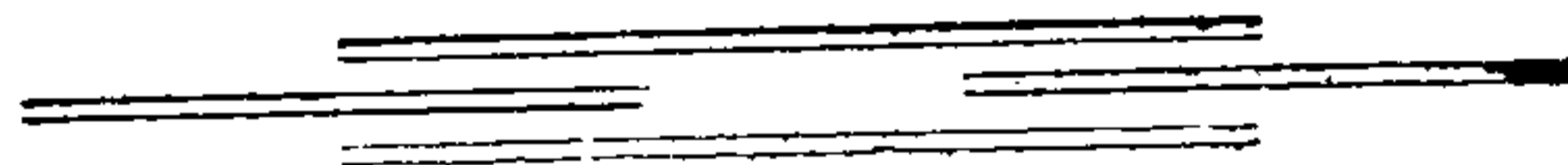

создает впечатление синкопированного движения, что противоречит плавности трехдольного движения тюркских танцевальных мелодий.

Все танцевальные мелодии настоящего сборника предназначены для их практического использования при танцах (всегда сольных.) Это сообщает им еще одну особенность в основном их строении: в огромном большинстве случаев они сочиняются так, что их конец подводит к возможности повторения всей мелодии сначала.

Естественно, что в кратком предисловии к настоящему сборнику национальных тюркских танцевальных мелодий Сеида Рустамова нет возможности охарактеризовать эти мелодии так, как они этого заслуживают по их художественному содержанию и по их историческому значению. Вопросу изучения национального тюркского танца должна быть посвящена специальная работа. Но и то немногое, что здесь об этом танце сказано, свидетельствует об исключительном интересе, который этот танец, и неразрывно связанная с ним музыка, собою представляют.

В. Беляев

Л а л э || Ла л э

Allegretto M.M. ♩ = 80

The musical score consists of ten staves of music in G major (one sharp) and 6/8 time. The first staff begins with a first ending bracket. The music features various ornaments, including trills (tr) and grace notes (b), and includes repeat signs with first and second endings. The notation includes eighth and sixteenth notes, rests, and slurs. The key signature is G major, and the time signature is 6/8. The tempo is marked 'Allegretto M.M.' with a quarter note equal to 80 beats per minute.

Qызы gyl || Кызыа гюль

Allegro М.М. ♩ = 92

Musical score for 'Qызы gyl' in 2/8 time, key of D major. The score consists of seven staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of two sharps (F# and C#), and a 2/8 time signature. The tempo is marked 'Allegro' with a metronome marking of 92. The music features various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. Trills are indicated by 'tr' with a wavy line above the notes. The first trill is marked 'tr b' with a flat sign, while the others are marked 'tr m'.

Іпнавъ || Иннабы

Allegretto М.М. ♩ = 100

Musical score for 'Іпнавъ' in 3/8 time, key of D major. The score consists of three staves of music. The first staff begins with a treble clef, a key signature of two sharps (F# and C#), and a 3/8 time signature. The tempo is marked 'Allegretto' with a metronome marking of 100. The music features eighth and sixteenth notes, and rests. Trills are indicated by 'tr' with a wavy line above the notes. The first trill is marked 'tr b' with a flat sign, while the others are marked 'tr m'.

tr^b *m* > tr^b *m* >

tr^m

tr^b *m* *m*

Qыт-qыльда || Кыт-кылыда

Allegretto *M.M.* ♩ = 108

tr^m > tr^m >

tr^b *m* tr^b *m* *m*

Uzun dərə || Узун дярә

Moderato ♩. = 88

5

The musical score for 'Uzun dərə' consists of ten staves of music in a single system. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 3/4. The tempo is marked 'Moderato' with a quarter note equal to 88 beats per minute. The score begins with a treble clef and a key signature change to one flat. The melody is characterized by eighth and sixteenth notes, often beamed together. Trills are indicated by 'tr' with a wavy line above the notes. The piece concludes with a double bar line and repeat dots.

Вағзалъ || Вағзалы

Allegro M.M. ♩. = 72

6

The musical score for 'Вағзалъ' consists of two staves of music in a single system. The key signature is two sharps (D major), and the time signature is 3/4. The tempo is marked 'Allegro M.M.' with a quarter note equal to 72 beats per minute. The score begins with a treble clef and a key signature change to two sharps. The melody is primarily composed of quarter and eighth notes. Trills are indicated by 'tr' with a wavy line above the notes. The piece concludes with a double bar line and repeat dots.

This section contains ten staves of musical notation in G major. The notation includes various trills and ornaments, marked with *tr^b* and *tr[♯]*. The first staff begins with a repeat sign. The music consists of eighth and sixteenth notes, often beamed together, with trills placed over specific notes. The key signature has one sharp (F#), and the time signature is not explicitly shown but appears to be 2/4 based on the note values.

Дагъьнь || Дарчыны

Moderato ♩ = 72 *tr[♯]* *tr[♯]* *tr[♯]*

This section contains two staves of musical notation in 7/8 time. The tempo is marked *Moderato* with a quarter note equal to 72 beats per minute. The key signature is G major. The notation features a complex rhythmic pattern with eighth and sixteenth notes, and several trills marked with *tr[♯]*. The first staff begins with a '7' indicating the time signature.

Кесі тәтәсі ||| Кечи мямәси

Тәгәкәтә ||| Тяркямә

tr^b

tr^b tr^b tr^b tr^b tr^b tr^b

tr^b

tr^b >

tr^b

Сушэппік || Шюшыянік

Allegretto $MM = 80$

10

tr^b

tr^b

p tr^b

tr^b

tr^b

tr^b

Азәрвајсан || Азербайджан

Allegretto *MM* ♩. = 108

The musical score consists of ten staves of music in G major (one sharp) and 8/8 time. The tempo is marked *Allegretto* with a metronome marking of 108. The first staff begins with a dynamic marking of *f* and a measure number of 11. The music is characterized by frequent trills, some of which are marked with a flat (*b tr*) and some with a sharp (*tr*). The piece concludes with a double bar line and repeat dots.

Ю з-в і р || Ю з-б и р

Moderato $MM \downarrow = 80$

12

This musical score consists of five staves of music in a single system. The key signature has one flat (B-flat) and the time signature is 6/8. The music features a melodic line with various ornaments, including trills (tr.) and grace notes (γ). The first staff begins with a treble clef and a key signature of one flat. The piece concludes with a double bar line and repeat dots.

Н о р у з у || Н о р у з у

Moderato $MM \downarrow = 80$

13

This musical score consists of five staves of music in a single system. The key signature has one sharp (F-sharp) and the time signature is 6/8. The music features a melodic line with various ornaments, including trills (tr.) and grace notes (γ). The first staff begins with a treble clef and a key signature of one sharp. The piece concludes with a double bar line and repeat dots.

Qəşəngi ||| Гяшянги

Grasioso MM ♩ = 76

Аль пөмгә ||| Алты номря

Moderato MM ♩ = 72

trb tr trb tr

Тугащ || Тураджы

Moderato MM ♩ = 138

tr tr tr tr tr

І г а н ь || И р а н ы

Moderato $MM\downarrow=80$

Бағдадурү ||| Бағдадурү

Allegro MM ♩ = 126

18

Musical score for "Бағдадурү" (Bagdaduru), measures 18-23. The score is in treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 6/8 time signature. It features six staves of music with various ornaments (trills, trills with accents) and repeat signs. The tempo is marked "Allegro MM" with a quarter note equal to 126 beats per minute.

Ҷейрань ||| Джейраны

Allegro MM ♩ = 100

19

Musical score for "Ҷейрань" (Jeyran) and "Джейраны" (Jeyrany), measures 19-24. The score is in treble clef with a key signature of one flat (Bb) and a 6/8 time signature. It features five staves of music with various ornaments (trills, trills with accents) and repeat signs. The tempo is marked "Allegro MM" with a quarter note equal to 100 beats per minute.

* При повторениях сначала темп все ускоряется.

** На этом месте указанный звук держится несколько тактов. ритм же поддерживает ударный инструмент (♩ ♩ ♩ ♩)

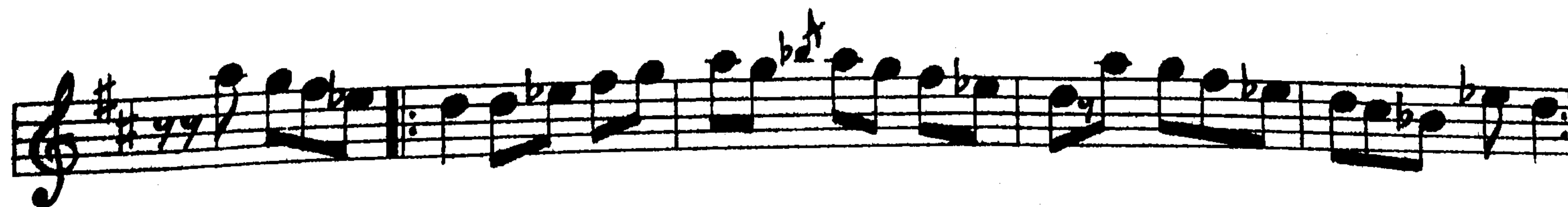
trb
trm
trm
trm
trb
trm
trm
trm
trm
trm

Ş о л о х о || Ш я л я х о

Allegro MM ♩ = 120

20

trm
trm
trm
trm
trm
trb
trm

Сьоҕ-сьоҕа || Джыг-джыга

Allegro MM ♩ = 63

21

Three staves of musical notation in treble clef, key of D major, and 3/4 time. The first staff begins with a double bar line and a repeat sign. The music features eighth and sixteenth notes, with several trills marked 'tr' and accents marked '>'. The piece concludes with a double bar line and repeat sign.

Brilljant || Бриллиант

Allegro ♩ = 106

22

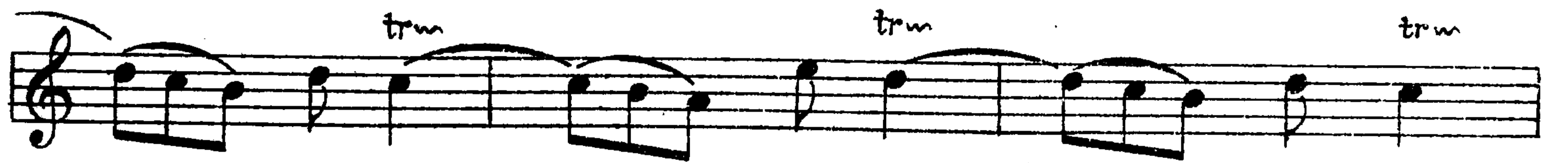
Four staves of musical notation in treble clef, key of D major, and 6/8 time. The first staff begins with a double bar line and a repeat sign. The music is characterized by sixteenth-note patterns and includes trills marked 'tr' and accents marked '>'. The piece ends with a double bar line and repeat sign.

Qazaqъ || Казагы

Allegro con brio MM ♩ = 126

23

Two staves of musical notation in treble clef, key of D major, and 6/8 time. The first staff begins with a double bar line and a repeat sign. The music features eighth and sixteenth notes, with a double bar line and repeat sign at the end of the first staff. The piece concludes with a double bar line and repeat sign.

On dort || Он дерт

Allegro *M.M.* ♩. 100

Хала ваъъ || Хала баджы

Allegro M.M. $\text{♩} = 80$

tr b

tr w tr b

tr b

tr b

tr b

Нагъпсѣ || Нарынджы

Allegro ММ ♩ = 96

26

f

tr w

tr w tr w

p

tr w

tr w

tr w

f

tr w

p

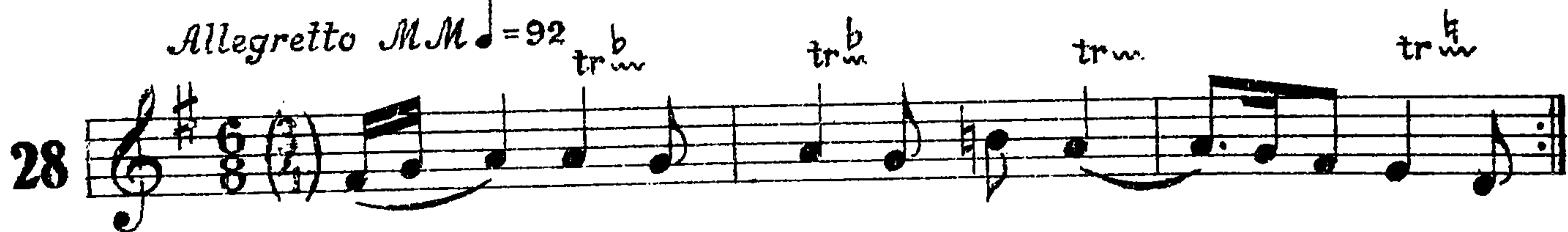
Г у л г э з || Г ю л ь г я з

Allegretto ММ ♩ = 90

Ю л ь д ь з || Ы л д ы з

Allegretto ММ ♩ = 92

Q a r s || К а р с

Allegro M.M. ♩. = 108

29

Вəхтəвəгі || Бяхтявјари

Allegro M.M. ♩. = 100

30

* Повторение берется октавой выше.